

ספר

משמר הלוי

על התורה

הכולל אוסף וליקוט מכל ספרי "משמר הלוי" על הש"ס
ומכל השיחות-מוסר שנאמרו ופורסמו ברבים

על ידי
הגאון רבי משה מרדכי שולזינגר שליט"א
והמסודרים לפי פרשיות התורה

נערך והובא לבית הדפוס, בעזר ה' ע"י
צבי בלאאמור"ר הגאון רבי משה יצחק אהרן זצ"ל יברוכ

בני ברק
שנת השמיטה תשס"ח

פרק א

באהבתה תשגה תמיד

ובודאי שלא משני דורות לפנינו, ובודאי משלשה דורות לפנינו. אין לנו בכלל מושגים מהיהודים ההם, ואיך נוכל להעריך את אביו של הרב בנגיס, רבי צבי.

יהודים שלא ידעו שום דבר מהווי העולם, ישבו בעיירות בליטא ולמדו, למדו ולמדו. זה צבר בלימודו 'ארבעים וארבע' פעמים ש"ס בימי חייו, וזה צבר 'חמישים וחמש' פעם, וזה 'ששים ושמונה' פעם.

[זכורני, ביום שישי ז' חשון תשי"ז, סמוך מאד לשבת, נפטר הגאון ר' אברהם משה סלומון, הרב מחרקוב, אשר כל ימי חייו התקיים בו 'כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'. וכהרגלו מידי יום שישי אחה"צ אשר היה יושב ולומד, ישב גם באותו יום שישי ולמד ולמד, עם הסדרים הקבועים ללימוד שהיו לו. ובתוך כל לימודיו היה לו גם סדר מוסר, כך בביתו, היה לומד 'מסילת ישרים' כמו בחור צעיר. אחר גמר לימודו, נשכב לנוח לזמן מה, קודם שילך לבריסקר רב. [שכן היתה קביעותו, שכל השבוע היה לומד, ולפני שבת היה הולך לבריסקר רב לדבר בלימוד בין קבלת שבת למעריב על מה שהתחדש לו במשך השבוע, והוא היה מהיחידים שהבריסקר רב היה נותן להם כסא לשבת]. ופתאום ביום שישי ההוא, ז' חשון, הוא נפטר, במיתת נשיקה. במוצאי ש"ק התקיימה הלוייה רבת משתתפים בה הרחובות השחירו מרוב אדם, כשבראש המוני המשתתפים היה הבריסקר רב. והמספיד אמר, ש'כעת אנחנו מלוים למנוחות

הגאון האדיר רבי זליג ראובן בנגיס זצ"ל [אשר נולד בשנת תרכ"ד], סיפר, שבצעירותו – לפני היותו 'בר מצוה', כאשר הגיע הזמן שהיה צריך לנסוע לישיבה ללמוד, התעורר דיון בבית לאיזה ישיבה לנסוע. ואמנם בזמנו לא היה מבחר גדול של ישיבות כמו בימינו, אבל בכל זאת השאלה היתה, אם לנסוע לוולאז'ין או למיר. אלו היו שתי הישיבות שעמדו על הפרק.

ומה היו הצדדים לכאן ולכאן. הרי בחור שקדן ומתמיד, לא משנה באיזה ישיבה הוא לומד. בחור שקדן, היכן שהוא בא, הוא שם את הסטנדר והוא לומד, לא משנה לו היכן.

– מספרים, שפעם נכנס יהודי ירושלמי להרב מבריסק זצ"ל, ואמר לו שבנו רוצה לנסוע לישיבה בבני ברק, והוא בא לשאול לאיזה ישיבה שיסע, ל'פוניבז' או ל'סלבודקא'? אמר לו הבריסקר רב, 'בנוגע ללימוד אין שום הבדל, זה תלוי בשקידה שלו'. 'אם הוא שקדן, איפה שהוא יבוא הוא ילמד, והוא יצליח, ואם הוא לא שקדן לא יועיל שום דבר'. אם אתה שקדן, מה משנה לך? יש סטנדר, יש גמרא, אתה יושב ולומד. מי מפריע לך? מי מגביל אותך? 'ממילא, מצד הלימוד אין הבדל...'. 'אלא מאי, צריך שיהיה לו אוכל כראוי, כדי שיוכל להרגיש טוב ולעמול בתורה, וזה צריך לברר, איפה נותנים אוכל טוב'.

ואם כן מה יכול להיות הצדדים אצל בחור כזה, ובשנים ההם? הרי אין לנו מושג בכלל מהגדלות של יהודי מדור אחד לפנינו,

את החרקובר רב, אדם שלמד את הש"ס מאה פעמים... 'הוא ישב בבתי סוהר ברוסיה, וכו' ובכל המצבים שהיה הוא למד, והגיע למאה פעמים ש"ס'. כך אמר המספיד בעת ההלילה.

אח"כ ב'ניחום אבלים' ב'שבעה', אמרו בניו שהם חייבים להעמיד את הדברים על דיוקם — ואני זוכר זאת כמו היום — 'שמה שהמספיד אמר מאה פעמים ש"ס, זה לא מדויק. מאה פעמים הוא למד שלשה סדרים, ושלשת הסדרים האחרים הוא למד רק שמונים פעם'.

כך היו נראים יהודים של פעם, בפולין ובליטא, אנשים שהתהלכו בפשטות, עם הקסקטים על הראש, והיו עמוסים בתורה וביראה. היית יכול לדבר אתם בכל התורה כולה, והם ידעו. — הם למדו ש"ס, הם ידעו משניות, הם ידעו שו"ע, הם ידעו רמב"ם, מה הם לא ידעו?...

ועל יהודי כזה, כאשר כתב הרב בנגיס את שם אביו ב'שער בלאט' — [דף השער] של ספרו "לפלגות ראובן", הוא לא כתב עליו תוארים מתוארים שונים. רק זאת כתב עליו 'בלאאמו"ר התמים ר' צבי'...

ואז, באותה תקופה, עם כאלה מושגים, הילד הזה, בן שנים עשרה דיבר עם אביו לאיזה ישיבה לנסוע, אם למיר או לוולאז'ין. על איזה צדדים הם דיברו?

סיפר הרב בנגיס, שדיברו בזה רק סברא אחת. אביו אמר לו. 'תשמע, חושבני שוולאז'ין יותר טוב, כיון ששמעתי שבישיבה בוולאז'ין הספסלים רחבים יותר'....

— תראו איזה מבט, מי היום היה חושב כזה דבר. כשמתחילים לחשוב לאיזה ישיבה ללכת ללמוד, אז יגיד האבא, 'חשוב לדעת

כמה הרוחב של הספסלים בישיבה? היום ישנם שיקולים אחרים, ופעמים רבות שיקולי יוקרה וכבוד וכד'... אבל, ר' צבי, 'התמים', אומר לבנו. 'שמעתי שהספסלים בוולאז'ין יותר רחבים מאשר במיר'.

'מה זה נוגע ללימוד?'

הוא הסביר לו: 'אתה יושב ולומד, וכבר שנים עשרה בלילה, אחת בלילה, ושנים בלילה, ואתה רוצה להמשיך ללמוד, כמו שיכור ששותה יין, עוד בקבוק ועוד בקבוק...' 'אבל פתאום, אתה צריך לישון'. אדם גם צריך לישון. אחת, שנים, שלוש בלילה — כל אחד כפי מה שהוא, כבר לא יכול יותר והוא צריך לישון. 'אז בוולאז'ין שהספסלים רחבים, יש מעלה גדולה, כי עד עכשיו הוא ישב על הספסל, וכעת משנה את עצמו מ'מאונך' ל'מאונך', ונשכב על הספסל. ומכיון שהספסל מספיק רחב הוא יכול לשכב עליו, ישן כמה שהוא צריך, מתעורר, קם, עושה 'נעגל' וואסער', ומיד ממשיך ללמוד. אבל במיר זה לא ככה, שם הספסלים צרים, ממילא אי אפשר לשכב לנוח על הספסל בבית המדרש, אלא צריך ללכת לאכסניא שלו, וזה לוקח זמן — ללכת לאכסניא, ולחזור מהאכסניא, לכן יש מעלה גדולה שהספסלים רחבים...'.

"התמים, ר' צבי"

המשיך אביו ואמר לו, 'ויש בזה נקודה חשובה ולימוד נורא':

'זה מה שיש לי להגיד לך בנוגע לנידון לאיזה ישיבה ללכת, אבל, להחליט... אתה תחליט בעצמך. ואתה לא תספר לי את ההחלטה שלך. כשיבוא היום שתצטרך לנסוע לישיבה, תקח את המזוודה, תסע לישיבה ואל תספר לי לאן נסעת, אני לא רוצה לדעת אם נסעת למיר או לוולאז'ין'.

'ובמשך שלשה-ארבעה חודשים אל תכתוב מכתב בכלל, אחרי ג'-ד' חודשים תכתוב לי מכתב, קצר ביותר — חבל על כל רגע מהלימוד שלך. תכתוב מכתב, ב"ה הגעת להיכן שהגעת, לומדים... ב"ה. וזהו...'.

'ואני אגיד לך למה', 'בגלל שאם לדוגמא תחליט ליסוע לוולאז'ין, ואח"כ ישאלו אותי ידידים 'לאיפה זעליג נעלם?...' 'ואני צריך להגיד שהוא נסע לוולאז'ין'. 'אז ראשית כל אני חושש מ'עינא בישא' — עין הרע. שילד קטן, לפני בר מצוה, נסע לוולאז'ין. וחופץ מזה — הוא אומר — יש אנשים שיש להם ילדים בגיל הזה שעדיין לא הולכים לוולאז'ין... אז אפילו בלי החשש של עין הרע, אבל יהיה להם בלב קצת קנאה'.

'ולכן, אם יהודי ישאל אותי 'לאיפה נסע הבן שלך ללמוד'. אוכל לומר לו במצפון נקי שאני לא יודע'... 'אלא, רק אחרי ג'-ד' חודשים שכבר ישכחו ממך, ואף אחד לא ישאל עליך, אז תודיע לי על מקום לימודך'.

ומה שיש לנו ללמוד מזה?...

הוא יושב ולומד עם חברותא בבית מדרש, ואחד שואל אותו 'איפה הבן שלך?'. אם הוא לא יתייחס, ויעשה עצמו כלא שומע, ויעבור לנושא אחר, זה לא יפה, וגדול כבוד הבריות, ולכן תשובה הוא צריך לענות. ולענות תשובה לא נכונה הוא לא רוצה. ומדוע? מה יש אם הוא כן יודע, והוא יגיד שהוא לא יודע? כמה שקרים אנשים אומרים ביום אחד בנימוק של "מותר לשנות מפני השלום"? [לעתים מזדמן לראות אדם שסותר את עצמו, פעם אומר כך ופעם אומר אחרת. וכשאתה נגש אליו ושואל אותו, איך זה מסתדר? הוא משיב 'אל תתפוס אותי על המילה', 'אני לא ירמב"ם' ששואלים סתירות בדבריו, אתמול אמרתי כך, היום אני אומר

אחרת. בבוקר חשבתי כך ואח"כ אני יכול לשנות את דעתי ולומר אחרת]. כך הוא, יכול לדעת באמת שהבן נסע לוולאז'ין, ואם מישהו יטריד אותו בשאלות היכן הבן לומד, הוא יכול לעשות תנועה בגופו, בלי לומר שקר, רק ש'נראה' כאומר לא יודע. אך, זה לא בא בחשבון. הוא יחיה מאה שנה ולא יעשה דבר כזה. כי אם ח"ו הוא יעשה כך הוא כבר לא 'התמים ר' צבי'. כמה מוסר השכל יש בזה.

כך הגיע הרב בנגיס בשנת תרל"ז לוולאז'ין, וכמה שנים אח"כ כאשר הגיע רבי איסר זלמן [אשר נולד בשנת תר"ל] לוולאז'ין, למד הרב בנגיס אתו בחברותא, וכל ימיו החזיק רבי איסר זלמן את הרב בנגיס כרבו.

כבר למדתי שלש מאות ספרי אחרונים!

פעם אמר הרב בנגיס שכאשר הוא בא לישיבת וולאז'ין — בגיל שנים עשרה, איך האב שוין געלערנט דריי הונדרט ספרי אחרונים... [כבר למדתי שלש מאות ספרי אחרונים].

'שלש מאות ספרים למדתי, מהם מובנים ומסתברים היטב היטב, ומהם שאינם מובנים כל כך, וכשבאתי לרבי, — ר' חיים בריסקר, הוא קצת יישר אותי'.

מידעת הש"ס הוא לא דיבר בכלל. איך שהש"ס היה רהוט בפיו, עד כדי כך, שכאשר היה בגיל תשע והרידב"ז מסלוצק, המפרש של הירושלמי, מרא דכולא תלמודא, ביקר אצלם בעיירה, ואמר פלפול גדול...

זכיתי לשמוע מפ"ק של הרבי הרב אברמסקי [אשר הרידב"ז היה סבא של הרבנית שלון] שאמר, שכאשר אדם היה מתחיל לדבר עם הרידב"ז בלימוד באיזה ענין, לדוגמא, הוא מתחיל לומר, 'הגמ'

אומרת בפסחים דף ד' ע"ב 'דכו"ע חמץ משש שעות ולמעלה דאורייתא...' ורוצה להתחיל להגיד משהו, איזה קושיא, הבנה וכד', מיד, כאשר רק מתחיל להגיד את הגמרא, הרידב"ז — כמו שיכור שרואה בקבוק יין, מיד ממשיך לומר את המשך דברי הגמרא. הוא יושב, והוא כבר לא רואה את זה שלפניו.

ההוא רק נתן לו תמרור דרך, הוא לחש לו 'פסחים דף ד' ע"ב' והרידב"ז יושב וכבר אומר ואומר... וכך היה יכול להגיד עשרות דפי גמרא בעל פה, ברצף אחד.

יבמות' בעל פה...

רב אחד סיפר שהוא פגש את הרידב"ז באנגליה. ישב לו הרידב"ז בתחנת רכבת ומחכה לבואה של הרכבת. והמספר שהיה אז רב צעיר באנגליה, ובסוף ימיו היה בירושלים, סיפר, שכאשר ראה את הרידב"ז יושב בתחנת הרכבת, הוא מיד בא והתיישב לידו, והתחיל לומר שיש לו קושיא במסכת יבמות...

הרידב"ז שמע ממנו שיש לו קושיא במסכת יבמות, ואמר לו: 'רגע, מסכתא יבמות?' 'מה, יש לך קושיא במסכת יבמות?' בא נראה מה כתוב שם במסכת יבמות... בא קודם נלמד את המסכתא, אחרי זה נשמע את הקושיות... ומיד התחיל הרידב"ז לומר 'יבמות' בעל פה...

הרידב"ז יושב בתחנת הרכבת, עם עינים עצומות ובשלהבת אש קודש* הוא אומר את

הגמרא. הוא אומר את הרש"י, והוא אומר את התוס'... דף אחרי דף. והוא אמר את כל הסוגיא ד'עליה', מה שאצלינו לוקח בדרך כלל כמה שבועות [וכמו שהרב שך אמר פעם, בישיבה, תוכחה בדרך הלצה, שעצירת הגשמים באותו חורף היתה, כיון ששר הגשמים רואה בסוף החורף שאוחזים בדפים שצריכים ללמוד בתחילת החורף]. הרידב"ז יושב בתחנת רכבת, עיניו עצומות. והוא אומר... הוא כבר גמר סוגיא ד'עליה'. והוא כבר גמר גם את דף ט' עם כל הרש"י הגדול שבדף ט' ע"ב ש'אחותה שהיא יבמתה חולצת ולא מתייבמת' הכל הוא אמר, הרידב"ז... הוא אמר גם עם הרש"י הגדול, והוא אמר עד דף י',

ואז אומר הרידב"ז בשמחה: 'עד כאן למדנו את הסוגיא ב'בבלי'... 'עכשיו נגיד את... הירושלמי'...

וככה יושב לו הרידב"ז ואומר בעל פה את הירושלמי. הוא גמר את כל הירושלמי על הסוגיא, והוא כבר היה אמור להמשיך, ובאמצע הגיעה הרכבת, והיה צריך לעלות על הרכבת.

זה נגד רש"י בגיטין!

וכאשר ביקר הרידב"ז בעיירת מגוריו של הרב בנגיס כאשר היה ילד קטן בן שמונה-תשע, והרידב"ז אשר היה 'מרא דכולא תלמודא' אמר פלפול גדול, ובפלפולא דאורייתא הגדול שלו הקיף את כל התורה

* עוד הכרתי בירושלים יהודים זקנים שזכו ללמוד אצל הרידב"ז בצפת ולשמע את דרשותיו, והם תיארו איך שהיה אומר את הדרשות שלו, ועם הניגון של המגידים שהיה אומר, ועם בכיות... וכאשר סיפר ממנו יהודי אחד מטבריה, אמר. 'ער האט געזאגט און האט געגאסן', 'ער האט געזאגט און האט געגאסן'. 'ער האט געזאגט און האט געגאסן'...

הוא דיבר ושפך, דמעות... הוא דיבר ושפך, [כך תיארו את הרידב"ז שהיה כולו שלהבת אש קודש].

והוא הוסיף ואמר, שכאשר בא לוולאז'ין, הוא כבר למד גם, 'שלש מאות ספרי אחרונים'....

עוז אהבת התורה של הרידב"ז

ברצוני לספר עובדה מהרידב"ז ששמעתי אותו מהג"ר אלעזר צדוק טורצ'ין, שהוא שמע אותו בהיותו בישיבת 'חברון' מהג"ר יצחק גרינברג. ונשתדל לספר אותו, כדי שנתעורר מעוצם אהבת התורה שבערה כאש יוקדת ברידב"ז.

בירושלים היה גר גאון נורא — ר' מאיר אויערבאך זצ"ל — שהיה קודם רב בקאליש, מחבר הספר "אמרי בינה", הוא נפטר בשנת תרל"ח. היה לו נכד שקראו לו ר' מנחם אויערבאך בן בנו של ה'אמרי בינה', הוא היה ת"ח מובהק, ומעסקני הציבור הגדולים בירושלים.

בילדותו, זכה ר' מנחם ללמוד אצל הסבא ה'אמרי בינה', ופעם, באמצע הלימוד אומר האמרי בינה לנכדו מנחם: 'תדע לך, אם פעם יפגוש אותך מישהו, ויטען לך על הסבא שלך — האמרי בינה — שאישתמיטתיה, נשמט ממנו 'משנה למלך', — וזה הרי בזיון, שאישתמיטתיה 'משנה למלך'... 'אז תענה לו, על המקום, של'משנה למלך' אשתמיטתיה תוס' מפורש'....

ובכל זאת, ה'אמרי בינה' לא כתב בספרו שה'משנה למלך' כתב כך וכך, ואשתמיטתיה תוס' מפורש. ויתכן שטעמו היה, כמו שאמר הרב אברמסקי, שהקב"ה לא נותן שנים וחיים כדי לכתוב חידו'ת [ול'הוסיף] שגאון פלוני נשמט ממנו תוס'.

כולה, בבלי, ירושלמי, ואמר יסודות וכו' וכו' ואחר שסיים דרשתו, נגש אליו הילד זעליג ראובן [אשר היה ילד גבוה*] ואומר לו, בנימוס: 'מה שהרב אמר, זה נגד רש"י בגיטין'...

שאל אותו הרידב"ז: 'איזה רש"י? אמר לו, זעליג ראובן, את הרש"י. והרידב"ז שואל, 'כך כתוב ברש"י?'

— ואמנם זה סיפור משונה, כי אחרי שאתה שומע איך שהוא שלט בכל התורה, איך אפשר להאמין על הרידב"ז דבר כזה, שילד תפס אותו עם רש"י בגיטין. אבל, איך אמר פעם החזון איש, בנוגע לאחד מגדולי עולם שאישתמיטתיה בספרו גמרא מפורשת, ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם ליישב, ואמר ע"ז החזון איש: 'ער איז געווען גרויס, אבער די תורה ס'איז נאך גרעסער'... 'הוא היה גדול גדול, אבל התורה היא יותר גדולה'... כי כמה שהאדם יכול ללמוד תורה, עדיין התורה יותר גדולה.

עכ"פ, לקחו גמרא גיטין, והרידב"ז עיין ברש"י, ועלה בחזרה על הבימה, ואמר. 'כל מה שאמרתי בטל ומבוטל. הילד הזה הראה לי שברש"י בגיטין כתוב הפוך מכל מה שאמרתי'.

— אינני יודע לא מה שהרידב"ז אמר, ולא את הרש"י בגיטין. רק את הסיפור ממה שקראתי פעם או שמעתי. אבל אם בגיל תשע הוא תפס את הרידב"ז ברש"י בגיטין, אז אין צריך לומר שבגיל שתים עשרה הוא ידע ש"ס.

* וכאשר גזרו תענית על הגשמים בירושלים נעמד הרב בנגיס להגיד דברי התעוררות, ובראשית דבריו הוא אמר, 'שטייט אין משנה' [-כתוב במשנה] 'גדול שבהם אומר לפנייהם דברי כבושים. ואני, לא תורה ולא יראה, לא שום דבר. אבל בן אדם גבוה שאומר יש לזה רושם'... 'איש של צורה'.

האמרי בינה עשה בצורה מתוחכמת, ובסימן שהוא מדבר מהנושא של המשנה למלך, הוא כתב לדינא שלא כמו המשנה למלך, אך בלי להזכיר את שמו, ואת העובדה שנשמט ממנו.

אבל עכ"פ, הוא אמר לנכדו '...אם מישוהו יטען עליך, שהסבא שלך אישתמיטתיה מל"מ, תענה לו, שהמשנה למלך אישתמיטתיה תוס'. והמשיכו ללמוד. עברו שנים, והמנחם הזה גדל בשנים וגדל בתורה, וכאשר היה כבר כבן ארבעים, והיה מעסקני הציבור בירושלים שבאותו זמן, והיה המצב הכלכלי בירושלים חמור מאד, החליטו הגדולים שבירושלים שהוא יסע לארצה"ב ויערוך שם מגביות עבור אנשי ירושלים. [יתכן שהיה זה בשנת תרס"ט].

הוא נסע לארצה"ב, והגיע למקום מסויים כדי לערוך שם מגביות. כשהגיע לשם, אמנם קיבלוהו בסבר פנים יפות, וברכוהו בברכת 'ברוך הבא וכו', אך אמרו לו שהעיתוי לא כ"כ מתאים כדי לעשות מגביות, מכיון שבדיקו אתמול הגיע לכאן הרידב"ז מצפת... בשביל המגביות למוסדות שלו בצפת, שגם שם היה המצב קשה. והסבירו לו שכאן במקום אי אפשר לעשות מגביות לשני משולחים באותו זמן, ולכן שיתן קודם לרידב"ז שבועיים שיעשה את המגביות שלו, ואח"כ ימתין עוד שבועיים שיוכלו בני המקום לעמוד בעור מגביות, ואז יבוא, ובינתיים שישע למקומות אחרים.

הוא סבר וקבל. אך מכיון שכבר היתה זו שעת לילה מאוחרת, נשאר ללון שם. הביאו אותו למלון, הוא עלה על יצועו, ובשעת לפנות בוקר מוקדמת קם...

— וכעת מגיע החלק הכי מרגש בסיפור הזה.

הוא יוצא בשקט מחדרו במלון לפרוודור, והוא רואה שבפרוודור מסתובב — הלוך וחוזר — 'אריה דבי עילאי'. הלוך הלוך וחוזר ומשנן גמרות, משנן גמרות... מי זה? הרידב"ז... נורא נוראות!

עם העיניים הבורעות שלו, הלוך — הלוך וחוזר — וחוזר על תלמודו, כמו שתמיד היה אומר גמרות בעל פה. כך היתה דרכו של הרידב"ז, לומר גמרות בע"פ...

והוא, ר' מנחם אויערבאך, ראה — לפנות בוקר — את הדמות הקדושה הזו. הוא נגש אליו בחדרת קודש לקבל את פניו. שואל אותו הרידב"ז, מי אתה? והוא ענה: 'אני מנחם אויערבאך מירושלים'.

אומר לו הרידב"ז: אולי אתה נכד של 'האמרי בינה'? והוא אומר: כן. ואומר לו הרידב"ז: אתה יודע שהסבא שלך נשמט ממנו משנה למלך? — האש בוערת... ור' מנחם, [— בשקט] אומר: 'נכון, בגלל שהמל"מ נשמט ממנו תוס'... והרידב"ז, בשמעו זאת, גדלק ממש...

התחיל הרידב"ז ללכת הלוך וחוזר... 'דער משנה למלך האט פארזען א תוס'?

וכמובן שמיד העביר הרידב"ז במחשבתו את כל היתוספות"ים, אך הוא לא מוצא את התוס', אז ר' מנחם אויערבאך אומר, בשקט: 'ס'איז א תוס' אין סדר נזיקין'. הוא לא אמר את המסכתא. ואז, על המקום, הרידב"ז נעצר, ונתן צעקה. 'אוי ווי, ז'ה הרי תוס' בבבא קמא דף... ד"ה'...

ואח"כ, דבר ראשון נתן לו נשיקה. — הוא היה מנשק את כולם, גם את הילדים בחיידר. כאשר היו גומרים את הלימודים בחיידר, היה עומד ומנשק אותם, מרוב אהבתו את התורה.

'לכבוד הרב שליט"א. התוס' הוא בבבא קמא... המשנה למלך הלכות מתנות עניים... והאמרי בינה בהלכות תרומות ומעשרות... בלי חתימה.

הלכתי למנהל, הרב מאיר הכהן מונק, ואמרתי לו 'הכר נא...'. תברר לי בבקשה מי הילד. הוא בא אלי חזרה ואמר לי שהוא בירר, זה ילד מ'ירמת אהרן'. הילד בא הביתה, וסיפר לאבא את הסיפור, ואביו שהוא 'בן תורה', איתר לו את המקום...

ובאמת שזה החלק המרגש ביותר בסיפור... ספרתי את הסיפור הזה לאדם גדול אחד, ת"ח גדול, והוא אמר שזה המרגש ביותר בסיפור. ראשית כל, מצד עצמו, ועוד, כי הם אמרו, 'הדור הזה ילך, הדור הבא יהיה שלנו'... [כך אמרו הציונים המייסדים, הדור הזה, של הזקנים, ילך. והדור הצעיר, הדור הבא יהיה שלנו]. והנה, יושב לו ילד, עם אביו, — שניהם 'בני תורה'... מתייגעים... מחפשים... ומוצאים! את התוס', את המשנה למלך, ואת האמרי בינה.

שקידת התורה של רבי משה לנדינסקי זצ"ל

הגאון רבי משה לנדינסקי זצ"ל, נסע בצעירותו ללמוד בישיבת וואלוז'ין. הוא ישב שם שלש שנים, ובמשך כל השלש שנים לא נסע — לא לביתו, ולא לשום מטרד אחרת.

שלש שנים הוא ישב ולמד ברצף... אחרי שלשת השנים הללו הוא נזכר וחשב שהוא יסע הביתה, ונסע לביתו. הוא הגיע לפני חג הפסח, והוריו קבלוהו בשמחה, 'שלום עליכם' — 'עליכם שלום'...

אחרי קבלת הפנים, התיישב עמו אביו לדבר קצת, שלש שנים הוא לא ראה אותו. פתח ואמר: 'נו, תגיד, יש לך חברותות?'

ומיד אומר לו הרידב"ז: 'תגיד, בשביל מה באת לכאן?...' 'מה אתה עושה פה באמריקה, אתה הרי מירושלים? וענה: 'באתי למגביות בשביל המוסדות בירושלים', ואז אמר לו: 'תראה, אני גם באתי בשביל מגביות. אבל אם אתה נכד של 'האמרי בינה' שהוא תפס את המל"מ שאישתמיטתיה תוס', אני עוצר את המגביות שלי, ועבשיו, שבועיים אני מגוייס למגביות שלך... שבועיים הוא עבד בשבילו, רק בשבילו הוא עבד.

כך סיפר לי ר' אלעזר צדוק טורצין בשם ר' יצחק גרינברג. אך בכל זאת רציתי לדעת ברור את הענין כתבתי מכתב לר' יצחק גרינברג, שהיה גר בפ"ת, ששמעתי מר' אלעזר צדוק טורצין שסיפר משמו עובדה כזו מהרידב"ז. והייתי מעוניין לשאול אותו שתי שאלות. א. אם הסיפור נכון, ובצורה הזאת. ב. מה התוס'? מה המשנה למלך? ומה האמרי בינה?

והוא, שהיה אדם חביב ווריו, ענה שהסיפור הוא אמת ויציב, וכתב שהוא יליד יפו, הוא למד בת"ת 'אור זורח' שם, ואח"כ, עדיין בילדותו, שלחוהו ללמוד בירושלים. במשך שנות ילדותו גדל בביתו של ר' מנחם אויערבאך בירושלים, והוא סיפר לו פעם, בהזדמנות, את הסיפור הזה. כך שהסיפור הוא נכון ומסופר טוב, אבל את המקום של התוס', המשנה למלך והאמרי בינה — הוא לא זוכר. עכ"ד.

ובהתרגשות, רציתי להוסיף, שאחרי שספרנו את העובדה הזו לפני שנים רבות בת"ת 'תורת אמת' בערב חג השבועות, אח"כ באסרו חג השבועות אני פותח את תיבת המכתבים, ורואה מונח שם דף — בלי מעטפה, בכתב ילדותי של ילד בערך בכתה ז', וזה תוכנו:

'אתה לומד עם חברותות? והוא אומר: 'אבא, חברותא אחד'... — כל השלש שנים יש לו רק חברותא אחד.

אומר לו אביו: 'למה רק חברותא אחד? אתה לא משתלב, אתה...?'

והוא אומר: 'אני אגיד לאבא, קבעתי עם חברותא מיד בשבאתי לישיבה, והתיישבנו בבוקר ללמוד, ולמדנו כל ה'סדר' של לפני הצהריים ובי"ה הלך טוב, אז נדברנו בינינו שאנחנו ממשיכים, והמשכנו אחרי הצהריים. אח"כ הגיע הערב, והחלטנו שאנחנו ממשיכים. יצא לנו מיד ביום הראשון שלמדנו ביחד שלשה סדרים, 'עמוסים' — כמו שאומרים. חמש עשרה שעות למדנו ביחד, ראינו שזה טוב. וכיון שגם אני הייתי מרוצה ממנו, וגם הוא מרוצה ממני, המשכנו הלאה, וכבר שלש שנים שאנחנו לומדים ככה. לכן יש לו רק חברותא אחד.

שואל אותו האבא: 'תגיד, מעניין, איך קוראים לו? והוא נאלם, — נאלם דומיה! וממש במבוכה, הוא אומר: 'אבא, אני ווי, בכלל לא עלה בדעתי שאבא ישאל את זה. אינני יודע איך קוראים לחברותא שלי...'. 'שלש שנים אתה לומד אתה, ואתה לא יודע איך קוראים לו? והוא משיב: 'אבא, לא יצא לנו זמן מתי לדבר דברים כאלה, 'עושים משפחתיים'. — לשאול אותו איך קוראים לו?'

'מתיישיבים בבוקר ללמוד, אז למה, פתאום, לשאול אותו איך קוראים לו? — הוא ישאל אותי איך קוראים לי, ואני אשאל אותו איך קוראים לו, חבל על הזמן, אפשר בינתיים ללמוד עמוד גמרא'. ובסוף ה'סדר? אין דבר כזה של 'סוף', מה זה סוף? אף פעם אין סוף. כל זמן שאפשר ללמוד, לומדים. וכשאי אפשר ללמוד — מנמנמים, ועוד פעם לומדים... זה היה ר' משה לנדינסקי.

ורב אחד מספר בהקדמה לספרו עוד יותר, שפעם — במשך השנים, כאשר ר' משה כבר היה ראש ישיבה בראדן אצל החפץ חיים, ומחמת שהיה צריך לנסוע בשביל הישיבה, הוא נקלע לארה"ב, ורב אחד שם, בארה"ב בא לקראתו ואומר לו 'שלום עליכם ר' משה'.

משיב לו ר' משה, 'עליכם שלום'. ומיד שואל אותו ר' משה: מי אתה? והוא אומר: 'קוראים לי כך וכך, ישבנו חמש שנים על ספסל אחד בישיבה, בוולאזין, ואתם לא זוכרים אותי? — ר' משה לא זוכר אותי? אומר לו ר' משה: 'לא שאני לא זוכר, [הוא היה 'בעל זכרון' טוב, מה שהוא ראה הוא זכר], אלא זה 'שכוח מעיקרו'. — פעם ראשונה בחיים שאני רואה אותך'...

וכדי להבין מהו 'שכוח מעיקרו', נביא דוגמא ומשל לזה, שנבין טוב, חזק עצמו לימוד גדול לכל אחד. אחד בא לבריסקר רב ושואל אותו: 'איזה עצה יש לזה שהוא לא

* בזקנותם, כאשר ר' משה כבר היה גדול הדור, נכנס החפץ חיים אל ר' משה בשעה שלמד עם חברותא, ובקש ממנו רשות להביא ראש ישיבה צעיר, את ר' נפתלי טרופ, לומר שיעורים בישיבה, ואמר לו החפץ חיים לר' משה, 'אתם תאריכו ימים יותר מכולנו'. וכאשר נפטר החפץ חיים, ר' משה הספיד אותו ואמר: 'ארבעים שנה עבדנו יחד, ואף פעם לא היו חילוקי דעות בינינו'.

ר' משה, כאשר היה לומד עם חברותא, החברותא היה יושב עם גמרא, ור' משה ישב בעינים עצומות, והוא אומר ואומר ואומר, ואף פעם החברותא לא מתקן אותו. ואדרבה אם החברותא רוצה פעם להגיד משהו, ר' משה מתקן את החברותא. טוב ששומעים ושיודעים זאת לפחות...

זוכר את הלימוד? והוא לומד ולומד והוא לא זוכר'.

הבריסקר רב — שהיה תופס ומבין מיד על כל דבר, ועל כל אחד, הוא לא צריך חרבה בשביל להבין — אמר לו: 'לא שאתה לא זוכר, אצלך הלימוד שכוח מעיקרו' [עי' בי"מ יא.]. ומה זה 'שכוח מעיקרו'? אם אחד למד, ועבד, ושינן לעצמו וידע את הדף גמרא,

פרק ב

כתורת ה' הפצו

ממנו, ועד בכלל, שהיה החפץ חיים מספר מפעם לפעם, בשיחות הקדושות שלו בהתרגשות. בהיות ה'חשק שלמה' בגיל חמש עשרה הוא נחלה, והרופאים אמרו שאסור לו ללמוד, ואם הוא ילמד זה מוות בטוח... שלא ילמד. והוא — בחור צעיר בן חמש עשרה — לא שם לבו לדברי הרופאים, ולמד בלי הפסק, וכשאמרו לו שהרי זה סכנת נפשות בשבילך, היה עונה תשובה — והחפץ חיים היה חוזר על התשובה שלו בבכיות, וכך אמר: 'יותר טוב למות מלימוד התורה, מאשר לחיות מביטול תורה'...

ובי"ה הוא האריך ימים, ולמד עד הרגע האחרון. בשנת תרס"ו, בנר חמישי של חנוכה אחרי מעריב, ישב וכתב חידושי תורה ופתאום לא חש בטוב ונשכב ואמר לחתנו ר' מאיר קרליץ [שגר אצלו באותה תקופה] שהוא לא מרגיש טוב. ר' מאיר קרליץ הלך מיד לקרוא לרופא, ובתו [של ה'חשק שלמה', אשת ר' מאיר] נשארה בבית. ואז אמר לה שהוא מבקש שתביא מהחדר השני את

בדרך כלל, מהנסיון יודעים שהמעורר הכי גדול זה סיפורים. כששומעים עובדות מגדולי ישראל — איך שהם למדו ולאיוזה דרגות שהם הגיעו, לומדים מזה למה, ולכן אפשר להגיע.

בן תורה כל המחשבות שלו הם רק איך להתחזק בשקידת התורה, למה לשאוף ולמה לעמול וכו', ולכן כדאי לדעת מהגאונים הגדולים שלנו, שהיו בכל הדורות.

וצריכים לדעת, שאף אחד לא נהיה גאון, מבלי ללמוד... אין בכלל 'רעצפט' כזה. אלא, רק, ללמוד וללמוד וללמוד...

לימוד התורה במסירות נפש!

והם למדו בכזו מסירות נפש, בכל הזמנים הם למדו, ובכל המצבים הם למדו. שום מצב ממצבי החיים לא ניתק אותם מהלימוד, ועד נשימת אפם האחרונה הם רק ישבו ולמדו...

שמעתי מאבי ז"ל על ה'חשק שלמה', [שער נשמת אפו האחרונה לא משה התורה